

УДК 330.341:631.1.016

А. Г. Приб,
аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0441-5532>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.22.175

РОЛЬ СТВОРЕННЯ ЕКОСИСТЕМ ДЛЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

A. Prib,
Postgraduate student, National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics"

THE ROLE OF CREATING ECOSYSTEMS FOR STABILIZING ACTIVITIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY

У статті визначено роль екосистем у стабілізації діяльності в аграрному секторі економіки України. Оцінено вплив криз, спричинених пандемією COVID-19 та російською війною проти України, на господарську діяльність. З'ясовано, що кризи призвели до погіршення результатів діяльності, скорочення обсягів виробництва рослинницької та тваринницької продукції, порушення логістичних ланцюгів, ускладнення технологічних операцій, погіршення умов праці, зниження енерго- та технічної забезпеченості тощо. Обґрунтовано підходи до утворення екосистем аграрного підприємництва. Вказано, що підприємницька екосистема є економічним співтовариством організмів ділового світу, що у процесі свого функціонування підтримують і взаємодоповнюють одне одного та у такий спосіб забезпечують свою господарську діяльність й економічний розвиток. Доведено, що розвиток підприємницьких екосистем дозволить: посилити міжгосподарські зв'язки учасників; оптимізувати ланцюги поставок та логістики; раціоналізувати розподіл та підвищити ефективність використання ресурсів; розвинути аграрний маркетинг; залучати інвестиції та інновації; розвинути інфраструктуру; поліпшити умови праці в аграрному бізнесі тощо.

The article defines the role of ecosystems in stabilizing activities in the agricultural sector of the Ukrainian economy. The impact of the crises caused by the COVID-19 pandemic and Russia's war against Ukraine on economic activity in the agricultural sector of the Ukrainian economy in 2019-2023 is assessed. It has been established that there are two key factors for reducing production in livestock and crop production — extensive (reduction in acreage, number of animals and poultry) and intensive (decrease in plant yields and livestock productivity). Although the strength of influence and the reasons for the occurrence of these factors were different. The crises also led to disruption of supply chains, complexity of the entire complex of technological operations in crop production and partly in livestock production, deterioration of conditions and efficiency of the use of labor resources, and a decrease in the energy and technical availability of production processes.

The article substantiates approaches to the formation of ecosystems of agricultural entrepreneurship in order to stabilize economic activity in times of crises. It is indicated that the entrepreneurial ecosystem is an economic community of organisms of the business world, which in the process of their functioning support and complement each other and thereby ensure their economic activity and economic development. Such an ecosystem may consist of a collection of agricultural producers, suppliers of agricultural machinery, seeds, fertilizers and other raw materials, sellers of agricultural products, subjects of transport, financial, production and service infrastructure, and in some cases even competitors, consumers and other stakeholders. It is indicated that the development of entrepreneurial ecosystems will allow: strengthening inter-farm ties between participants; optimize supply chains and logistics chains; rationalize the distribution and improve the efficiency of resource use; develop agricultural marketing; attract investment and innovation; develop infrastructure; improve working conditions in agricultural business, etc.

Ключові слова: екосистема підприємництва, бізнес-екосистема, аграрний сектор, аграрні підприємства, криза, дестабілізаційні процеси, пандемія COVID-19.

Key words: entrepreneurial ecosystem, business ecosystem, agrarian sector, agrarian enterprises, crisis, destabilizing processes, COVID-19 pandemic.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Функціонування економіки супроводжується періодичними динамічними коливаннями, що

стають наслідком як циклічних криз, так і випадкових дестабілізаційних явищ і процесів. Попри те, що такі коливання давно вже визнаються науковцями і практиками невід'ємним атрибутом економічного життя соціуму й навіть до певної міри розцінюються як "допустимі", тим не менш

вони ускладнюють функціонування господарюючих суб'єктів, обумовлюють зниження сукупного вироблюваного продукту, порушують налагоджені міжгосподарські зв'язки, навіть спричинюють банкрутство окремих підприємств та дефолти цілих держав й призводять до інших негативних наслідків. В останні роки дестабілізація була особливо значимою та різноплановою. Так, у 2020 та частково 2021 рр. українська економіка разом зі світовим господарством потерпала від впливу пандемії COVID-19, а у 2022—2023 рр. — від наслідків війни. Дестабілізація зачепила усі галузі української економіки, проте чи не найбільш болюче позначилася на аграрному секторі. Саме тому економічна наука і практика активно вишукують шляхи та розробляють інструменти переборення результатів дестабілізації.

Беззаперечним нині визнається те, що шлях переборення наслідків дестабілізації лежить у площині взаємодії та тісної співпраці господарюючих суб'єктів, заснованих на реалізації синергетичних ефектів. В якості інструментів стабілізації використовують кооперацію, вертикальну та горизонтальну інтеграцію, утворення кластерів тощо. Однак, економіка, соціум і соціально-економічні відносини постійно трансформуються і розвиваються, а отже на заміну поширених форм інтеграції і кооперації приходять нові, сучасні і прогресивні, що більш повно відбивають потреби сьогодення. Однією з таких прогресивних форм, стало створення "підприємницьких екосистем", що можуть стати дієвим інструментом економічної стабілізації і розвитку господарюючих суб'єктів у різних сферах, особливо таких чутливих до динамічних коливань, як аграрний сектор економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Саме поняття "екосистеми підприємництва" або "бізнес-екосистеми" є порівняно новим і в світовій економічній науці поширюється упродовж останніх 15—20 років, а до вітчизняної науки лише починає залучатися. Так, зарубіжні учені та представники сучасного ділового світу, зокрема Г. Сарафін, У. Підун, М. Рівз, Б. Золенік, розглядають підприємницькі екосистеми як сукупність бізнесових структур і організацій, що ведуть господарську діяльність та здійснюють бізнес-процеси у взаємозв'язку і взаємодії, досягаючи при цьому передусім особистих цілей [1, 2]. Д. Вайдя вказує, що утворення екосистем забезпечує підвищення ефективності діяльності господарюючих суб'єктів, раціональний розподіл ресурсів, найповніше інвестиційне забезпечення й багато інших переваг [3]. Подібної точки зору на роль бізнес-екосистем в раціональному використанні ресурсів звертають ува-

гу О. Сазонець та Н. Миськовець, що досліджують їх в руслі Концепції сталого розвитку [4]. О. Алейнікова акцентує увагу на значимості бізнес-екосистем у реалізації стратегічних економічних ініціатив українського Уряду, зокрема щодо їхньої ролі у створенні робочих місць, удосконаленні освіти, підвищенні рівня інноваційності економіки, розвитку підприємництва та підприємницької культури тощо [5]. І. Литвин вказує на роль створення екосистем з огляду на розвиток вітчизняної інноваційної інфраструктури та утворення стартапів [6], а М. Рябоконт — з огляду на поширення інжинірингових шкіл та посилення інновацій [7]. В свою чергу, Г. Чучмай досліджує вплив екосистем на стратегічні зміни в ході еволюції нових підприємств, вирішення управлінських проблем, задоволення потреб ринку, адаптацію і швидке реагування на технологічні і ринкові виклики [8].

Попри розгалужені наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених питання щодо значення екосистем для стабілізації господарської діяльності та забезпечені подальшого розвитку підприємництва залишаються недостатньо вивченими, що й дозволило сформулювати мету й визначити завдання даного дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначення ролі екосистем у стабілізації діяльності в аграрному секторі економіки України та обґрунтування підходів до її реалізації. Виходячи з поставленої мети було визначено та вирішено такі завдання:

- 1) оцінити вплив дестабілізаційних процесів, спричинених пандемією COVID-19 та війною росії проти України, на господарську діяльність в аграрному секторі економіки України у 2019—2023 рр.;
- 2) обґрунтувати підходи до утворення екосистем аграрного підприємництва задля стабілізації господарської діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аграрний бізнес в Україні перебуває у доволі складних та нестабільних умовах. Нині, передусім, це спричинене війною росії проти України, а у два роки, що передували війні, дестабілізаційні процеси стали наслідком впливу коронавірусної кризи та пов'язаної з нею пандемії. Як війна, так і попередня пандемія, окреслили нові виклики, вони стали руйнівними для усієї економіки, однак в аграрному секторі наслідки були і залишаються особливо значимими. І це при тому, що саме аграрний бізнес не лише став вагомим складовою економіки, а ще й дієво допомагає посилити вплив нашої держави на міжнародній арені та досягати її суб'єктності.

Як свідчать офіційні дані, оприлюднені Державною службою статистики України [9], війна, що розпочата 24 лютого 2022 р. росією проти України істотно позначилася на усіх сферах життя нашого соціуму, передусім призвела до погіршення умов і результатів господарської діяльності, зниження ділової активності, руйнування економіки.

Так, наприклад, валові збори зернових і зернобобових культур у 2022 р. скоротилися у порівнянні з 2021 р. на 37,4 % і склали 53864 тис. т проти 86010 тис. т., буряків цукрових фабричних — на 8,4 % (9942 тис. т проти 10854 тис. т), соняшника — на 30,9 % (11329 тис. т проти 16392 тис. т), овочевих культур — на 24,4 % (7512 тис. т проти 9935 тис. т.), плодів і ягід — на 10,7 % (1995 тис. т проти 2235 тис. т). Відносно нечутливими виявилися лише валові збори картоплі, які скоротилися лише на 2,1 % (20900 тис. т у 2022 р. проти 21356 тис. т у 2021 р.).

Для порівняння доцільно зазначити, що де в чому подібні тенденції зниження виробництва у рослинництві спостерігалися і під впливом коронавірусної кризи та пандемії у 2020 р. порівняно із 2019 р.

Так, у той період скорочення валових зборів зернових і зернобобових культур сягнуло 13,6 % і склало 64933 тис. т у 2020 р. проти 75143 тис. т. у 2019 р., буряків цукрових фабричних — 10,3 % (9150 тис. т проти 10205 тис. т), соняшника — 14,1% (13110 тис. т проти 15254 тис. т), плодів і ягід — 4,5 % (2024 тис. т проти 2119 тис. т). При цьому знову відносно нечутливим виявилось вирощування картоплі, адже її валовий збір навіть зріс на 2,8 % (20838 тис. т проти 20269 тис. т), а також овочевих культур, де скорочення сягнуло лише 0,4 відсоткових пункти і склало 9653 тис. т проти 9688 тис. т (див. табл. 1).

В обох порівнюваних періодах спільним чинником, що впливав на скорочення валових зборів основних продуктів рослинництва, було зниження урожайності. Адже військова агресія росії у 2022 р., як і оголошена пандемія та політика соціального дистанціювання у 2020 р., ускладнили виконання усіх технологічних операцій у рослинництві (вчасне обприскування, культивування, внесення мінеральних та органіч-

Таблиця 1. Зміни у рослинництві під впливом криз, пов'язаних з пандемією COVID-19 та війною

Продукти рослинництва	Роки				Змінюваність ключових характеристик (у %) під впливом:	
	2019	2020	2021	2022	пандемії (2020 р. порівняно з 2019 р.)	Війни (2022 р. порівняно з 2021 р.)
Посівна площа сільськогосподарських культур та площа насаджень плодкових і ягідних культур, тис. га						
Культури зернові та зернобобові	15318	15392	15995	12171	0,48	-23,91
Буряк цукровий фабричний	222	220	227	184	-0,90	-18,94
Соняшник	5928	6457	6622	5293	8,92	-20,07
Картопля	1309	1325	1283	1208	1,22	-5,85
Культури овочеві	452	464	460	378	2,65	-17,83
Плоди та ягоди	225	219	217	193	-2,67	-11,06
Урожайність сільськогосподарських культур, плодів та ягід, ц / га						
Культури зернові та зернобобові	49,1	42,5	53,9	45,8	-13,44	-15,03
Буряк цукровий фабричний	461	416	479	541	-9,76	12,94
Соняшник	25,6	20,2	24,6	21,6	-21,09	-12,20
Картопля	155	157	166	174	1,29	4,82
Культури овочеві	214	207	215	200	-3,27	-6,98
Плоди та ягоди	108,1	105,6	117,3	116,1	-2,31	-1,02
Валові збори сільськогосподарських культур, плодів та ягід, тис т						
Культури зернові та зернобобові	75143	64933	86010	53864	-13,59	-37,37
Буряк цукровий фабричний	10205	9150	10854	9942	-10,34	-8,40
Соняшник	15254	13110	16392	11329	-14,06	-30,89
Картопля	20269	20838	21356	20900	2,81	-2,14
Культури овочеві	9688	9653	9935	7512	-0,36	-24,39
Плоди та ягоди	2119	2024	2235	1995	-4,48	-10,74

Джерело: обчислено на основі даних Державної служби статистики України [9].

них добрив, вчасний збір урожаю тощо), що й призвело до змінення урожайності. Однак, слід зауважити, що вплив цього чинника в період пандемії був значно більш відчутним. Зокрема, урожайність соняшника в період пандемії скоротилася на 21,1 %, тоді як у воєнний час — на 12,2 %, плодів і ягід на 2,3 % порівняно з 1,0 %. Водночас урожайність цукрових буряків у пандемію скоротилася на 9,8 %, тоді як у воєнний час зросла на 12,9 %, картоплі зросла на 1,3% та 4,8 % відповідно. Лише динаміка урожайності овочевих та зернових і зернобобових культур виявилася нетиповою і знижувалася у воєнний час більш помітно, ніж у період пандемії. Відповідно овочевих культур скоротилася на 3,3 % та 7,0 %, зернових і зернобобових культур — на 13,4 % та 15,0 %.

Однак, у воєнний час додатковим впливовим чинником зниження валових зборів була втрата суттєвих площ посівів. Так, якщо у період пандемії незначно скоротилася площа посівів буряків цукрових фабричних (0,9 %) та плодів і ягід (2,7 %), й при цьому площа зернових і зернобобових культур, картоплі і овочів незначно збільшилася, а соняшника зросла аж на 8,9 %, то у воєнний період втрати площі посівів були значними по всіх групах рослинницьких продуктів. Зокрема зернових і зернобобових культур — на 23,9 % у 2022 р. порівняно з 2021 р., буряків цукрових фабричних — 18,9%, соняшнику — 20,1 %, картоплі — 5,9 %, овочевих культур — 17,8 %, насаджень плодкових і ягідних — 11,1 %.

Періоди дестабілізації негативно позначилися і на виробництві продукції тваринництва. Так,

Таблиця 2. Зміни у тваринництві під впливом криз, пов'язаних з пандемією COVID-19 та війною

Продукти тваринництва	Роки				Змінюваність ключових характеристик (у %) під впливом:	
	2019	2020	2021	2022	пандемії (2020 р. порівняно з 2019 р.)	Війни (2022 р. порівняно з 2021 р.)
Кількість сільськогосподарських тварин, тис. голів (птиці, млн голів)						
Велика рогата худоба – усього	3332,9	3092,0	2874,0	2644,0	-7,2	-8,0
у т. ч. корови	1919,4	1788,5	1673,0	1544,0	-6,8	-7,7
Свині	6025,3	5727,4	5876,2	5608,8	-4,9	-4,6
Вівці та кози	1268,6	1204,5	1140,4	1094,3	-5,1	-4,0
Птиця, млн голів	211,7	220,5	200,7	202,2	4,2	0,7
Виробництво основних видів продукції тваринництва						
М'ясо (у забійній масі), тис.т	2492,4	2477,5	2438,3	2206,7	-0,60	-9,5
Молоко, тис.т	9663,2	9263,6	8713,9	7767,7	-4,14	-10,9
Яйця, млншт	16677,5	16167,2	14071,3	11921,8	-3,06	-15,3
Вовна, т	1734	1573	1497	1237	-9,28	-17,4

Джерело: обчислено на основі даних Державної служби статистики України [9].

у 2020 р. порівняно із 2019 р. під впливом коронавірусної кризи виробництво м'яса всіх видів у забійній вазі скоротилося на 0,6 % (2478 тис. т у 2020 р. порівняно з 2492 тис. т у 2019 р.), молока — на 4,1 % (відповідно 9264 тис. т. проти 9663 тис. т), яєць — на 3,1 % (16167 млн шт проти 16678 млн шт), вовни — на 9,3 % (1573 т проти 1734 т). Можна констатувати, що вплив коронавірусної кризи на виробництво основних продуктів тваринництва був менш відчутним, ніж у рослинництві.

Однак, вплив війни і у тваринництві був неймовірно потужним і значно перевищив вплив пандемії. Так, виробництво м'яса всіх видів у забійній вазі скоротилося на 9,5 % (2207 тис. т у 2022 р. порівняно з 2438 тис. т у 2021 р.), молока — на 10,9 % (відповідно 7768 тис. т. проти 8714 тис. т), яєць — на 15,3 % (11922 млн шт проти 14071 млн шт), вовни — на 17,4 % (1237 т проти 1497 т). Як у 2020 р., так і у 2022 р. у порівнянні з попереднім роком скорочувалося поголів'я тварин. Проте, таке скорочення в обох випадках було порівняно ідентичним (див. табл. 2).

Важливо відзначити, що у тваринництві, як і у рослинництві діяли два ключові чинники скорочення виробництва — екстенсивний (зменшення посівних площ та поголів'я) та інтенсивний (зниження врожайності рослин і продуктивності худоби). На відміну від рослинництва, у війні провідним чинником погіршення виробництва у тваринництві стало зниження продуктивності худоби — інтенсивний чинник, тоді як у рослинництві екстенсивний — скорочення площі сільськогосподарських угідь, рілля і посівів внаслідок окупації ворожими військами частини територій та унеможливлення для товаровиробників вести повноцінну господарську діяльність і прифронтових територіях, "сірій зоні" тощо. Наочне порівняння (див. рис. 1) впливу дестабілізаційних процесів, спричинених пандемією COVID-19 та війною, на господарську

діяльність в аграрному секторі економіки України беззаперечно демонструє переважачий негативний вплив останніх. Однак по-при різницю причин і наслідків означені дестабілізаційні чинники і процеси проявили частково східні проблеми і реакції аграрного бізнесу.

Так, у періоди дестабілізації при як виникненні коронавірусної кризи, так і з початком війни на українській території, в аграрному бізнесі проявилось багато подібних проблем — порушилися логістичні ланцюги поставок як сільськогосподарської техніки, сировини і матеріалів від постачальників до товаровиробників, так і готової продукції від товаровиробників до споживачів або проміжних учасників ринку, ускладнилося забезпечення повного комплексу технологічних операцій у рослинництві й частково у тваринництві, погіршилися засади використання трудових ресурсів, а також знизилася енергозабезпеченість виробничих процесів, особливо у зв'язку з війною, з'явилися чисельні факти втрати, псування або погіршення технічного стану майнових ресурсів тощо.

Дослідження показало, що сучасні підходи до вирішення проблем стабільного розвитку аграрного бізнесу в Україні мають засновуватися на утворенні та активному поширенні підприємницьких екосистем. За своєю суттю означені екосистеми представляють собою економічне співтовариство організмів ділового світу, що у процесі свого функціонування підтримують і взаємодоповнюють одне одного та у такий спосіб забезпечують свою господарську діяльність й економічний розвиток. Тобто це симбіотична сукупність аграрних товаровиробників, постачальників сільськогосподарської техніки, насіння, добрив та іншої сировини і матеріалів, продавців виробленої аграрної продукції, суб'єктів транспортної, фінансової, виробничої та обслуговуючої інфраструктури, а в окремих випадках навіть конкурентів, споживачів та інших зацікавлених у розвитку аграрного бізнесу сторін.

Розвиток підприємницьких екосистем дозволить:

- утворити міцні міжгосподарські зв'язки суб'єктів, задіяних у реалізації аграрного бізнесу та виробництві сільськогосподарської продукції;
- оптимізувати ланцюги поставок продуктів харчування та загалом сільськогосподарських

продуктів, у тому числі через раціоналізацію і розвиток логістичних ланцюжків щодо постачання засобів виробництва та реалізації виробленої продукції;

— раціоналізувати розподіл технічних, технологічних, організаційних, фінансових, трудових та інших ресурсів в середині аграрного бізнесу та забезпечити збільшення ефективності їх використання;

— розвинути маркетингову діяльність господарюючих суб'єктів, що стануть учасниками екосистеми, з урахування потреб і вимог ринку, його кон'юнктури та визначальних трендів на засадах сучасних маркетингових підходів й технологій просування;

— посилити та спростити залучення інвестицій, у тому числі за рахунок власних коштів учасників екосистеми, а також кредитних коштів для фінансування виробничих, маркетингових та інших проєктів у межах виробничо-господарської діяльності учасників екосистеми;

— активізувати процеси залучення і впровадження інновацій в аграрний бізнес як виробничо-технічного, так і організаційно-управлінського, маркетингового, фінансового характеру;

— посприяти розвитку усіх видів інфраструктури в сільськогосподарському виробництві та у сільській місцевості;

— поліпшити умови праці в аграрному бізнесі на основах інноватизації виробничих процесів тощо.

Також екосистеми підприємництва в аграрному бізнесі України можуть суттєво посприяти розвитку сільських територіальних громад, посилити цифровізацію бізнесу та забезпечити перехід на широке використання ІТ-технологій, розширити та модернізувати набір інструментів для здійснення інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки, у тому числі через залучення криптовалют, розвиток крауфандінгових платформ, використання токенів, суттєво сприяти вирішенню логістичних проблем через посилення інфраструктури, забезпечити поліпшення використання трудових ресурсів тощо. Таким чином, підприємницькі екосистеми слугуватимуть підґрунтям для вирішення проблем розвитку аграрного бізнесу в Україні в умовах війни, у повоєнний час, а також у разі поширення найрізноманітніших дестабілізаційних про-

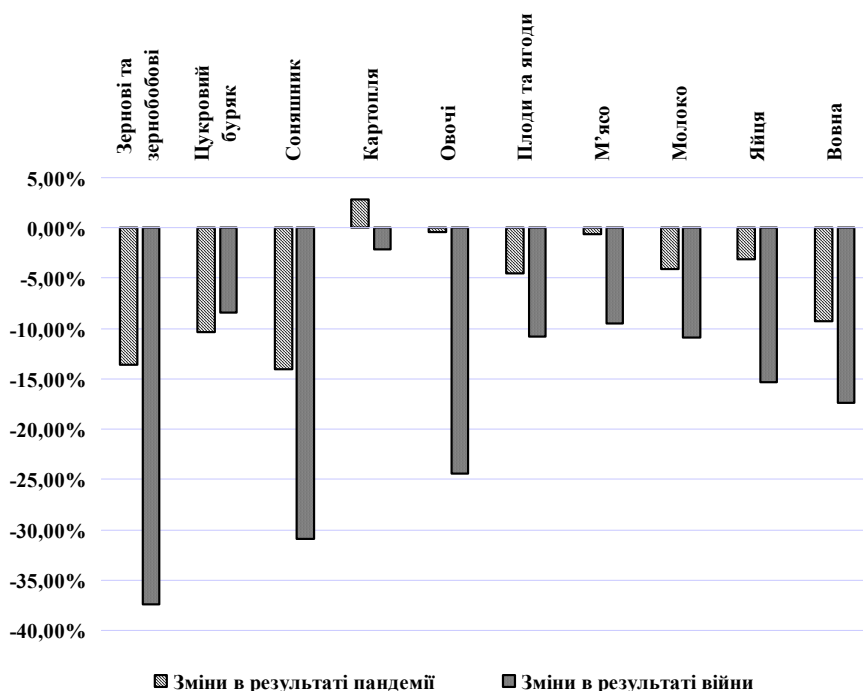

Рис. 1. Порівняльна характеристика змін у виробництві ключових сільськогосподарських продуктів, що сталися під впливом криз у 2019—2022 рр.

Джерело: обчислено та сформовано на основі даних Державної служби статистики України [9].

цесів і явищ, у тому числі й в умовах загрози виникнення нових пандемій та пов'язаних із їхнім впливом проблем.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аграрний бізнес в Україні в останні роки функціонує у нестабільних умовах внаслідок впливу війни, а також пандемії COVID-19. Дестабілізаційні процеси призвели до погіршення результатів господарювання, скорочення обсягів виробництва рослинницької та тваринницької продукції як через інтенсивні, так і через екстенсивні виробничі чинники, порушення логістичних ланцюгів, ускладнень щодо забезпечення повного комплексу технологічних операцій у рослинництві й частково у тваринництві, погіршення умов і ефективності використання трудових ресурсів, зниження енергетичної та технічної забезпеченості виробничих процесів тощо.

Як війна, так і попередня пандемія, окреслили нові виклики, для подолання яких потрібно науково обґрунтувати, розробити та впровадити у практику принципово нові підходи вирішення проблем, пов'язані з утворенням і розвитком екосистем аграрного підприємства. Такі екосистеми доцільно розуміти як економічне співтовариство організмів ділового

світу, що у процесі свого функціонування підтримують і взаємодоповнюють одне одного та у такий спосіб забезпечують свою господарську діяльність й економічний розвиток. Це важливо для усього національного господарства нашої держави, однак в аграрному секторі набуло особливої значимості, оскільки саме аграрний бізнес є ваговою складовою економіки та дозволяє суб'єктно підходити до формування власного впливу на міжнародних ринках.

Перспективними напрямками по дальших наукових розвідок щодо розвитку підприємницьких екосистем в аграрному секторі економіки України є наукове обґрунтування, апробація та практичне впровадження методів і інструментів налагодження співпраці і взаємодії господарюючих суб'єктів, що мають стати учасниками екосистеми, розробка оптимальних моделей екосистем залежно від специфіки виробництва, територіального розміщення та складу учасників тощо.

Література:

1. Sarafin G. What business ecosystem means and why it matters. EY Global Alliance and Ecosystem Leade, 2021. URL : https://www.ey.com/en_ua/alliances/what-business-ecosystem-means-and-why-it-matters (Дата звернення 27.08.2023).
2. Pidun U., Reeves M., Zoletnik B. What Is Your Business Ecosystem Strategy? Boston Consulting Group. URL : <https://www.bcg.com/publications/2022/what-is-your-business-ecosystem-strategy> (Дата звернення 15.09.2023).
3. Vaidya D. Meaning of Business Ecosystem. Wall Street Mojo : Investment Banking Resources / Economics Resources / Business Ecosystem. URL : <https://www.wallstreetmojo.com/business-ecosystem/> (Дата звернення 08.09.2023).
4. Сазонець О. М., Миськовець Н. П. Теоретичні основи здійснення корпоративного підприємництва на основі використання екосистем. Бізнес Інформ. 2016. № 11. С. 144—148.
5. Алейнікова О. В. Культурно-ціннісна трансформація України: розвиток екосистеми підприємництва. Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки. 2022. Вип. 20. С. 143—155.
6. Литвин І. В. Екосистема стартап-підприємництва в Україні: історія створення та сучасність. Молодий вчений. 2019. № 1 (2). С. 476—482.
7. Рябоконт М. В. Створення екосистеми підтримки інноваційного підприємництва на базі інжинірингових шкіл. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 13. С. 51—61.

8. Чучмай Г. Ю. Розвиток сучасних форм підприємництва в глобальній інноваційній екосистемі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2016. Вип. 5. С. 116—118.

9. Статистична інформація : Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення 12.09.2023).

References:

1. Sarafin, G. (2021), "What business ecosystem means and why it matters", EY Global Alliance and Ecosystem Leade, available at: https://www.ey.com/en_ua/alliances/what-business-ecosystem-means-and-why-it-matters (Accessed 27 Aug 2023).
 2. Pidun, U. Reeves, M. and Zoletnik, B. (2022), "What Is Your Business Ecosystem Strategy?", Boston Consulting Group, available at: <https://www.bcg.com/publications/2022/what-is-your-business-ecosystem-strategy> (Accessed 15 Sep 2023).
 3. Vaidya, D. (2023), "Meaning of Business Ecosystem", Wall Street Mojo : Investment Banking Resources / Economics Resources / Business Ecosystem, available at: <https://www.wallstreetmojo.com/business-ecosystem/> (Accessed 8 Aug 2023).
 4. Sazonets, O. M. Myskovets, N. P. (2016), "Theoretical foundations of corporate entrepreneurship based on the use of ecosystems", Biznes Inform, vol. 11, pp. 144—148.
 5. Aleinikova, O. V. (2022), "Cultural and value transformation of Ukraine: development of the entrepreneurship ecosystem", Visnyk pisliadyplomoi osvity. Seriiia : Sotsialni ta povedinkovi nauky, vol. 20, pp. 143—155.
 6. Lytvyn, I. V. (2019), "Ecosystem of start-up entrepreneurship in Ukraine: history of creation and modernity", Molodyi vchenyi, vol. 1 (2), pp. 476—482.
 7. Riabokon, M. V. (2019), "Creation of an ecosystem of support for innovative entrepreneurship on the basis of engineering schools", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 13, pp. 51—61.
 8. Chuchmai, H. Yu. (2016), "Development of modern forms of entrepreneurship in the global innovation ecosystem", Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia : Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm, vol. 5, pp. 116—118.
 9. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2023), "Statistical information / Economic statistics / Economic activity / Agriculture, forestry and fishing", available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Accessed 12 Sep 2023).
- Стаття надійшла до редакції 03.11.2023 р.*